

ВИМОГИ ДО СУДДІ В УКРАЇНІ

У статті автор сформував вимоги до професійного судді в Україні, основу яких становлять знання, навички та вміння особистості, що займає посаду судді в Україні. Визначено сфери діяльності судді та перераховано конкретні знання, навички та уміння, якими має володіти суддя. Запропоновано шляхи вдосконалення поведінки суддів.

Ключові слова: вимоги, довіра до суду, професійні та особистісні риси судді, психологія судді, етика судді.

**Юшкевич Олена
Геннадівна,**

*к. ю. н., доцент
кафедри
загальноправових
дисциплін,
Факультет № 6
Харківського
національного
університету
внутрішніх справ*

Кожний, хто зустрічається сьогодні з правосуддям у судах України, відчуває на собі кризу судової гілки влади. Слід констатувати, що в суддівському корпусі є судді, яким не можна та не слід ні в якому разі бути суддями — страждає як правосуддя, так й суспільство. На жаль, більшість судей в Україні забули або просто нехтують основоположними принципами існування судової гілки влади, серед яких: 1) довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової системи в питаннях моралі, чесності та невідкупності судових органів відіграє першочергову роль у сучасному демократичному суспільстві; 2) судді, індивідуально й колективно, повинні ставитися до своєї посади як до шановної й почесної, розуміючи ступінь наданої їм суспільством довіри, і докладали всіх зусиль для підтримки та подальшого розвитку довіри до судової системи; 3) заохочення й підтримка високих стандартів поведінки суддів є безпосереднім обов'язком судових органів кожної держави [1].

У цьому контексті викликають інтерес положення Кодексу поведінки суддів Верховного Суду і Високих судів Пакистану, у яких наголошено, що основним обов'язком судді, як людини, є прояв перед суспільством образу справедливості нації. Для того, щоб бути живим втіленням цих повноважень, функцій і обов'язків, необхідно володіти високими характеристиками розуму й характеру. Це накладає модель поведінки, яка виділяє суддю серед звичайних людей [2]. Суддя повинен бути богобоязливим,

законослухняним, скромним, чесним у висловлюваннях, мудрим у судженнях, обережним і стриманим, недоторканим жадібністю. У ході відправлення правосуддя він повинен бути рішучим, але не грубим, ввічливим, але не слабким, його попередження повинні вселяти страх, він повинен бути чесним у висловлюваннях, завжди зберігати спокій, баланс і повну неупередженість для формування правильних висновків з усіх питань, які він розглядає (стаття 2 Кодексу поведінки суддів Верховного Суду і Високих судів Пакистану).

Дослідження фонду «Демініціативи» та Київського міжнародного інституту соціології показали різке падіння довіри українців до владних інстанцій протягом 2015 року, зокрема до судової влади. Так, рівень соціальної довіри до суду у 2015 році становив «-72%», баланс довіри до Конституційного Суду України «-58%» [3]. Причиною такої ситуації є нездатність судової системи своєчасно дати задовільну відповідь на вимогу громадянина про правовий захист, що пов'язана з високим рівнем корупції за умови низького рівня правової захищеності громадян [4].

Питання поведінки суддів, вимог щодо зайняття посади судді не є новим і завжди має актуальність. Існує чимало наукових праць серед психологів, юристів, соціологів (Т. Аболіна, А. Бедраська, В. Бойко, М. Будіянський, О. Велично, Т. Дубровская, В. Євдокимов, С. Іваницький, А. Коні, І. Марочкін, Л. Москвич, Л. Нестерчук, І. Русанова, О. Юлдашев, О. Киричук, В. Роменець, В. Шибіко, Т. Янковська), окремих думок самих суддів (В. Чор-

нобук), статей практикуючих юристів та висловлювань звичайних громадян [5], що намагаються знайти відповіді на питання: а хто такі судді? як має поводити себе суддя? яким вимогам має відповідати професійний суддя?

Чинне законодавство містить певні відповіді на поставлені запитання. Зокрема, закріплюються формальні вимоги кандидата на посаду судді, а саме громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років і володіє державною мовою, за результатами проходження кваліфікаційної атестації [6]. Професійні судді не можуть належати до політичних партій і профспілок, брати участь у політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати інші оплачувані посади чи виконувати якусь оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Встановлюються також якісні показники щодо судді, якими він зобов'язаний володіти з метою допущення його до суддівської роботи з попереднім їх умовним розподілом на професійні (ділові) та особистісні риси — правосвідомість, компетентність, незалежність, неупередженість, відповідальність, прозорість, гуманність, почуття справедливості, об'єктивність, терплячість, розсудливість (обачність), особиста чесність та порядність, дотримання етичних норм, рівність тощо [5, 6, 7, 8].

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують розробки Національної школи суддів України, у яких виділено основні сфери застосування

професійними суддями відповідних знань, навичок й умінь [9]. Зокрема, основні засади виконання суддею своїх службових обов'язків: діловодство в судах першої інстанції (оформлення справи); організація роботи в суді з метою забезпечення надання якісних судових послуг; робота в команді; судові акти й документи; застосування аналогії права та аналогії закону; свобода суддівського розсуду; ведення судового засідання (особливості різних категорій справ); підготовка рішень із різних категорій цивільних, адміністративних і господарських справ; тлумачення нормативно-правових актів; судова статистика; комунікація; психологічні аспекти суддівської діяльності; конфліктні та стресові ситуації; судова риторика; інформаційні технології і бази даних; професійна етика судді.

Метою нашої статті є формування вимог до професійного судді в Україні крізь призму знань, навичок та умінь, які повинен мати суддя як особистість, що є представником держави та займає посаду судді, виходячи з того, що професіоналізм судді — це сукупність знань, інтелекту, культури, морально-психологічних якостей, які йому необхідні для повноцінного виконання посадових обов'язків [10].

I. Основні вимоги до судді під час виконання ним своїх службових обов'язків та в буденному житті:

— знати та вміти застосовувати чинне законодавство;

— знати основні засади поведінкової діяльності судді під час відправлення правосуддя та виконання інших службових обов'язків;

— знати вимоги норм етики, естетики, моралі, культури, виховання та вміти оцінювати свою поведінку через їх призму;

— знати наслідки професійної діяльності судді для його (її) сім'ї;

— знати причини моральної деформації та особливості моральної відповідальності;

— знати вимоги щодо доброчесності судді;

— знати роль суддівського самоврядування в лобіюванні та захисті інтересів суддів;

— мати навички обрання правильної моделі поведінки як у професійній, так і в повсякденній діяльності (творча діяльності, при реалізації права на свободу думки й слова, права на об'єднання, у громадських місцях, зі знайомими, сусідами, родичами);

— уміти визначати межі допустимої поведінки судді в мережі Інтернет (створення персональних сторінок у соціальних мережах, блогів, коментарів, участь в обговоренні питань на форумах);

— уміти долати гендерні та інші стереотипи в діяльності судді;

— уміти поводитися так, щоб утверджувати авторитет суду;

— мати навички реагування на критику або на різні види впливів;

— уміти використовувати механізми суддівського самоврядування для захисту від зовнішніх і внутрішніх впливів та втручань.

II. Діловодство в судах України. Оформлення справи:

— знати особливості діловодства в Конституційному Суді України, Верховному Суді України, вищих спеціалізованих судах України, апеляційних та місцевих загальних судах;

— знати процес документообігу в суді, пов'язаний із проходженням процесуальних і непроцесуальних документів;

— знати основні вимоги та особливості оформлення справ у Конституційному Суді України, Верховному Суді України, вищих спеціалізованих судах України, апеляційних та місцевих загальних судах;

— знати особливості архівної справи в суді;

— уміти користуватися автоматизованою системою документообігу в суді та відповідним програмним забезпеченням;

— уміти оформлювати судову справу й контролювати правильність оформлення.

III. Організація роботи в суді з метою забезпечення надання якісних судових послуг:

— знати основи судового адміністрування та управління справами в суді (кейс-менеджменту);

— знати організаційну структуру суду та апарату суду;

— знати функціональні повноваження структурних підрозділів апарату суду та права й обов'язки працівників апарату суду;

— знати, як контролювати якість судового адміністрування з метою його покращення;

— уміти керувати своїм часом;

— уміти ввічливо й професійно спілкуватися з працівниками та відвідувачами суду.

IV. Робота в команді (взаємодія з іншими суддями, а також підлеглими працівниками з метою досягнення спільних цілей):

— знати основні правила роботи в команді (з помічником судді

й секретарем судового, у колегії суддів, разом із народними засідателями й присяжними);

— уміти ефективно працювати в команді як член команди і як лідер у команді.

V. Судові акти та документи: види, особливості структури, змісту, оформлення. Ухвали суду й протоколи:

— знати юридичні та неюридичні вимоги, які необхідно враховувати для належної підготовки судових рішень та інших документів;

— знати види, особливості, структуру та зміст судових рішень і документів у всіх видах судочинства в Україні;

— знати критерії якісного судового рішення та вміти їх враховувати при написанні власних рішень;

— знати основних адресатів судового рішення та їх очікування;

— мати навички врахування очікувань ключових адресатів судових рішень;

— уміти правильно структурувати судове рішення;

— уміти уникати або виявляти та виправляти типові стилістичні помилки в судових документах.

VI. Призначення й оцінка висновків судових експертів:

— знати основні види судових експертів;

— знати, які питання мають вирішуватися в рамках різних видів судових експертів;

— уміти правильно формулювати питання судовому експерту;

— уміти давати оцінку висновкам експертів, виявляти в них недоліки та вирішувати питання щодо можливості усунення цих недоліків;

— уміти робити власні висновки на підставі висновків судових експертів.

VII. Застосування аналогії права та аналогії закону:

— знати підстави для застосування аналогії закону та аналогії права та вміти їх розпізнавати;

— знати допустимість застосування аналогії в приватному й публічному праві, у матеріальних і процесуальних галузях;

— знати алгоритм застосування аналогії та вміти його застосовувати при розгляді різних категорій справ.

VIII. Застосування міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України:

— знати умови застосування міжнародних договорів;

— знати, як використовувати акти м'якого права при здійсненні правосуддя;

— знати приклади успішного застосування міжнародних договорів;

— уміти орієнтуватися серед різних актів міжнародного права, визначати їхню юридичну силу.

IX. Свобода суддівського розсуду:

— знати теоретичні та практичні питання суддівського розсуду;

— уміти визначати сферу та межі суддівського розсуду;

— уміти правильно застосовувати суддівський розсуд.

X. Ведення судового засідання (особливості різних категорій справ):

— знати особливості судових засідань у різних видах судочинства;

— уміти ефективно організувати проведення судового засідання (різні манери проведення судового засідання, активність, темп, інтонація);

— уміти поводити себе зі «складними» учасниками судового засідання та забезпечувати порядок у судовому засіданні.

XI. Підготовка рішень із різних категорій справ:

— уміти правильно структурувати судові рішення;

— мати навички врахування очікувань ключових адресатів судових рішень;

— уміти враховувати критерії якісного судового рішення;

— уміти працювати з джерельною базою;

— уміти використовувати різні способи аргументації;

— уміти уникати або виявляти типові помилки в судових рішеннях.

XII. Тлумачення нормативно-правових актів:

— уміти використовувати різноманітні способи тлумачення нормативно-правових актів;

— уміти застосувати принципи права, норми Конституції України, міжнародні договори, практику Європейського суду з прав людини при тлумаченні положень законодавства.

XIII. Судова статистика:

— знати значення судової статистики в судовій діяльності;

— знати, як формувати та аналізувати статистичну інформацію (комп'ютерна програма «Судова статистика»);

XIV. Комунікація:

— знати поняття, мету, зміст, особливості, основні принципи комунікації в суді й поза судом;

— знати напрями, форми та засоби здійснення внутрішньої комунікації судової влади України;

— уміти «активно» слухати під час виконання своїх обов'язків;

— уміти спілкуватися в судовому засіданні та поза ним;

— уміти використовувати різноманітні форми комунікації.

XV. Психологічні аспекти суддівської діяльності:

— знати психологічні особливості професії судді;

— знати, як адаптуватися до професії судді та нового статусу;

— знати психологічні особливості судової діяльності при розгляді справ;

— знати психологічні особливості окремих видів діяльності (вирішення клопотань, судового допиту, дебатів, винесення рішення, промови і т. п.);

— знати психологію судової помилки;

— уміти реагувати на судову помилку;

— уміти справлятися з труднощами, що властиві суддівській діяльності.

XVI. Конфліктні та стресові ситуації:

— знати стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях;

— мати навички конфлікт-менеджменту;

— уміти розпізнати конфліктну ситуацію.

XVII. Судова риторика:

— знати предмет, засади, функції та види судових промов;

— знати методiku та алгоритм підготовки судової промови;

— мати навички судової риторики.

XVIII. Інформаційні технології та бази даних:

— знати, у яких пошукових системах знайти необхідну інформацію;

— знати стратегії пошуку інформації;

— уміти користуватися інформаційно-пошуковими системами;

— уміти користуватися комп'ютерними системами, які забезпечують діяльність судової системи (автоматизований документообіг, Єдиний державний реєстр судових рішень та ін.).

XIX. Професійна етика судді:

— знати правила професійної етики: міжнародний, зарубіжний і український досвід;

— знати наслідки порушення вимог професійної етики;

— знати етичну (неетичну) поведінку;

— знати види й приклади несумісної зі званням судді діяльності чи поведінки;

— знати правила належної поведінки судді в різних сферах (у спілкуванні між суддями, з працівниками апарату суду чи учасниками процесу й відвідувачами суду та за межами суду) і вміти ними керуватися;

— уміти розмежовувати питання етики й питання дисциплінарної відповідальності;

— мати навички обрання правильної моделі поведінки, яка б відповідала вимогам професійної етики, у складних ситуаціях;

— уміти оцінювати поведінку під кутом зору етичних правил [9].

Підсумовуючи, слід сказати, що суддею повинна бути бездоганна людина з морально-етичними та професійними якостями. Кількість вимог до особистості, що займає посаду судді в Україні, надзвичайно велика. До судді не лише в Україні, а й в усіх демократичних державах висуваються підвищені вимоги,

у тому числі з точки зору дотримання загальноприйнятих норм моралі та правил поведінки. Ці підвищені вимоги прямопропорційно пов'язані з його правовим статусом у державі.

На нашу думку, для того, щоб зазначені вимоги перейшли від статусу «декларативні» в статус «дійсні», існують певні шляхи вдосконалення поведінки суддів та правильного використання судьями набутих знань, умінь та навичок при здійсненні правосуддя. До них слід віднести: самоконтроль судді за дотриманням разом із правовими нормами загальноприйнятих норм моралі й правил поведінки; розробка нормативно-правових актів, що спрямовані на зміцнення дисципліни в суді та порядку в судовій системі; наявність дисциплінарної відповідальності за порушення загальноприйнятих норм моралі і правил поведінки; постійний контроль за діяльністю суддів з боку громадськості та ЗМІ тощо.

Список використаних джерел:

1. Бангалорские принципы поведения судей : [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/bangalore_principles.shtml.
2. Кодекс судей высших судов Пакистана: уведомление Верховного Судебного Совета от 02.09.2009 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.worldislamlaw.ru/?p=1211>
3. Довіра українців до влади різко погіршилася — дослідження [Електронний

ресурс]. — Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/doverie-ukrainceev-kvlastyam-rezko-uhudshilos-issledovanie-679356.html>

4. Москвич Л. М. Суспільна довіра до суду як показник ефективності судової влади / Л. М. Москвич // Вісник Верховного Суду України. — № 2. — 2011. — С. 25–30.

5. Перелік якостей, якими має володіти професійний суддя [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://miradvocat.blogspot.com/2014/11/blog-post_7.html

6. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 07.07.2010 № 2453-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

7. Велика хартія суддів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : vkksu.gov.ua/.../vel-har-suddiv-osnov-v.doc

8. Лавриненко І. Ідеальний суддя: компетентний, моральний і не дуже молодий / Інга Лавриненко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.racurs.ua/699-idealnyu-suddya-kompetentnyu-moralnyu-i-ne-duje-molodyy>.

9. Програми тренінгів (методичні рекомендації) для кандидатів на посаду судді при проходженні спеціальної підготовки : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/ua/training/management/metod-materialy-specialnapidgotovka/>

10. Нормы поведения судьи во внеслужебной обстановке : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://studall.org/all3-35896.html>

Юшкевич Е. Г. Требования к судье в Украине

В статье автор сформулировал требования к профессиональному судье в Украине, основу которой составляют знания, навыки и способности личности, который занимает должность судьи в Украине. Определены сферы

деятельности судьи и перечислено конкретные знания, навыки и умения, которыми должен обладать судья. Предложены пути совершенствования поведения судей.

Ключевые слова: судья, поведение судьи, доверие к суду, профессиональные и личностные черты судьи, психология судьи, этика судьи.

Iushkevych O. G. Demands to a judge in Ukraine

In the article the author defined demands to professional judges in Ukraine, based on knowledge, skills and competences of the person, applying for a position of a Judge in Ukraine. Author stressed in the article, that most of the judges have forgotten or just disregard the main principles of the judicial branch. Among of them author underlined, that they should grant trust of the society to the judicial system and also to the image of the judicial system, that plays the main role in the present-day society; and that judges, as individuals have to hold their positions as the respected ones, providing necessary level of the trust to them by the society, as they have to work hard to support and further develop the trust to the judiciary.

Key words: judge, judge behavior, trust to the judge, the professional and personal features of a judge, psychology of a judge, ethics of a judge.

Стаття надійшла до друку 24 березня 2016 р.